

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی

(مورد مطالعه: مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران)

زهرآ پورزمانی* بابک نادری**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۰۲/۲۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۰۵/۲۱

چکیده

مناطق آزاد تجاری - صنعتی را باید پلی بین اقتصاد ملی و بین الملل در نظر گرفت که از یک سو با جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پایه توسعه صادرات را استحکام بخشیده و از طرف دیگر با بهره گیری از منابع و استعداد های بالقوه کشور، مزیت های نسبی اقتصاد را در زمینه اقتصاد بین الملل به بالفعل تبدیل می کند. در این راستا تغییر نظام بودجه ریزی به بودجه ریزی عملیاتی امری ضروری و اجتناب ناپذیر برای اقتصاد کشور به شمار می رود. با توجه به اهمیت بودجه ریزی عملیاتی و مناطق آزاد در هر کشور، تحقیق حاضر به بررسی تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی می پردازد. جامعه آماری شامل کلیه مدیران مالی، مدیران برنامه و بودجه، کارشناسان بودجه و کارشناسان حسابداری (امور مالی) سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی (ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم و کیش) و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد می باشد. برای آزمون فرضیه ها از آزمون کالموگروف - اسمیرنوف و آزمون استفاده شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان تفاوت معناداری ندارند. همچنین نتایج گویای این مطلب است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی و پست سازمانی و سطح تحصیلات از متغیرهای مورد بررسی تفاوت معناداری ندارند. با توجه به آزمون فرضیه های اصلی تحقیق در حال حاضر سازمان مناطق آزاد تجاری - صنعتی توانایی و اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارد.

واژه های کلیدی: بودجه، کنترل بودجه ای، نظارت عملیاتی، مناطق آزاد تجاری - صنعتی.

۱- مقدمه

با توجه به این که مهم ترین اهداف دولت ها رسیدن به رشد اقتصادی و فراهم کردن خدمات عمومی و افزایش رفاه جامعه می باشد و تحقق این اهداف مستلزم انجام وظایف دولت ها در کنار وظایف مردم و همچنین برنامه ریزی برای تحقق اهداف است. دولت به وسیله بودجه سیاست های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را اعمال می نماید. توسعه و رشد اقتصادی هر کشور در گرو بودجه ریزی و بودجه بندی صحیح و کارا برای آن کشور است در دو دهه گذشته و سال های ابتدایی قرن ۲۱ اصلاحات اساسی در نظام بودجه ریزی اغلب کشورها انجام شد.

اکنون بودجه ریزی عملیاتی به عنوان یک روش بودجه ریزی در سطح وسیعی در جهان از جمله در کشور ما مورد توجه قرار گرفته است. بودجه ریزی عملیاتی یک فرایند مستمر است که تمامی مدیران دولتی در همه سطوح در آن مشارکت دارند. این نوع مشارکت مستلزم وجود حلقه های بازخورد در درون سازمان هاست تا مدیران ارشد همواره از امکانات بیشتر و بهتری برای اخذ تصمیمات صحیح تر و اداره بهتر سازمان متبوع خود برخوردار باشند. بودجه ریزی عملیاتی نهایتاً به تخصیص مؤثرتر منابع در درون وزارتخانه ها و سازمان ها منجر می شود و مدیران را قادر می سازد به نحو مؤثرتری از منابع اختصاص یافته به سازمان تحت امر خود برای رسیدن به اهداف و نتایجی که برنامه ریزان و سیاست گذاران مد نظر داشته بهره برداری کنند. در پژوهش حاضر تلاش می شود با تاکید بر عواملی همچون اختیار، پذیرش و توانایی در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران، تاثیر عوامل مذکور بر استقرار بودجه عملیاتی شناسایی شود.

۲- بیان مساله

امروزه رشد و توسعه دولت ها و افزایش وظایف آن ها، باعث گردیده است که

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۴۹

سیستم های بودجه ریزی کارآیی خود را از دست بدهند و به منظور رفع نیاز دولت ها، سیستم های بودجه ریزی یکی پس از دیگری به وجود آیند و سیر تکاملی خود را طی نمایند. بودجه ریزی سنتی، افزایشی، برنامه ای و نیز بودجه ریزی بر مبنای صفر نمونه‌هایی از این سیر تکاملی هستند. بودجه ریزی عملیاتی آخرین تلاش ها برای رفع نیازهای امروزی دولت ها به شمار می آید. یکی از اصلاحات اخیر در نظام بودجه ریزی کشورها، حرکت به سوی «بودجه ریزی عملیاتی» است که بر سنجش عملکرد دولت تاکید می کند؛ ولی شواهد موجود نشان می دهد که این اصلاحات در سطح محدودی اجرا می شود و این امر سوالات فراوانی را ایجاد می کند که چرا تعداد کمی از دولت‌ها «بودجه ریزی عملیاتی» را به طور کامل اجرا می کنند و چه نیازمندی هایی وجود دارد که اجرای کامل را تضمین نماید.

بودجه ریزی عملیاتی با تمام مزایایی که دارد در مراحل مختلف نیازمند اقدامات پیچیده در ابعاد فنی و سیاسی بودجه ریزی است. به طور کلی سیستم حسابداری و نظام مدیریت باید هماهنگ با یک فرآیند بودجه ریزی عملیاتی دچار تحول شوند، توافق و هماهنگی در سطوح مختلف قوه مجریه با قوه مقننه از الزامات اصلی موفقیت بودجه ریزی عملیاتی محسوب می شود. این نگرش که بودجه ریزی عملیاتی شیوه‌ای مکانیکی (سطح مشخصی از عملکرد در مقابل سطح مشخصی از منابع مالی) یا فرآیندی تحدیدی است (کاهش منابع مالی به دلیل دست نیافتن به نتایج مورد نظر) سودمند نیست بلکه اطلاعات و شاخص های معتبر عملکرد در استقرار بودجه ریزی عملیاتی اهمیت بسزایی دارد (ابراهیمی و همکاران، ۱۳۸۶).

۳- متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش عبارتند از بودجه، توانایی، اختیار و پذیرش که بشرح زیر تعریف می گردند:

بودجه: بودجه عبارتست از برنامه مالی دولت که برای یک سال مالی تهیه و حاوی

۵۰ پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، سال سوم، شماره یازدهم، پاییز ۱۳۹۰

پیش بینی درآمدها و سایر منابع تامین اعتبار و برآورد هزینه ها برای انجام عملیاتی که منجر به وصول به سیاست ها و هدف های قانونی می شود (فرزب، ۱۳۸۱).

در این پژوهش منظور از بودجه بودجه ریزی عملیاتی می باشد؛ یعنی یک برنامه سالانه به همراه بودجه سالانه که رابطه میان میزان وجوه تخصیص یافته به هر برنامه با نتایج به دست آمده از اجرای آن برنامه را نشان می دهد (ابراهیمی نژاد و فرج وند، ۱۳۸۰: صص ۲۲۸).

توانایی برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: یکی از حدسیات رایج در مورد اجرای ناموفق بودجه ریزی عملیاتی، ظرفیت پایین یا عدم توانایی سازمانی است. مورد کاوی ها و گزارش ها در مورد اتخاذ بودجه ریزی عملیاتی نشان می دهد که سه بعد از توانایی سازمانی برای اتخاذ کامل بودجه ریزی عملیاتی کلیدی عبارتند از:

۱- توانایی ارزیابی عملکرد

۲- توانایی نیروی انسانی

۳- توانایی فنی (فولتین^۱، ۱۹۹۹، صص ۴۰-۴۶؛ کتل^۲، ۱۹۹۲).

توانایی ارزیابی عملکرد بر همه مراحل اجرای بودجه ریزی عملیاتی تاثیر می گذارد و برای اجرای معنی دار بودجه ریزی عملیاتی، اطلاعات حاصل از ارزیابی عملکرد باید صحیح و قابل اطمینان بوده و در مدیریت و تصمیم گیری، تخصیص منابع و طراحی طرح های تشویقی مورد استفاده قرار گیرد.

توانمندی نیروی انسانی در اجرای بودجه ریزی عملیاتی نقش مهمی دارد. توانمندی مورد نیاز متفاوت می باشد و به تمام مراحل اجرای بودجه ریزی مرتبط است. نیروی انسانی مورد نیاز باید دارای مهارت های خاص در سنجش عملکرد، حفظ و مدیریت بانک های اطلاعاتی باشند و قادر به استفاده از اطلاعات عملکرد در تدوین اهداف عملکردی را داشته باشند (فولتین^۳، ۱۹۹۹، صص ۴۰-۴۶).

۱. Foltin

۲. Kettl

۳. Foltin

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۵۱

ملزومات فنی خاصی باید در راستای جمع آوری اطلاعات عملکرد و ایجاد بانک اطلاعاتی تدارک گردد که به وسیله آن اطلاعات عملکرد فوری، به شکل های مناسب و برای طیف متنوعی از کاربران تهیه گردد (ملکر و ویلگی^۱، ۱۹۹۸).

اختیار برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: عناصر اصلی اختیار عبارتند از اختیار قانونی، اختیار رویه ای و اختیار سازمانی که به شرح زیر توصیف می گردد. **اختیار قانونی:** فرآیندهای رسمی بودجه ریزی اغلب به صورت فشرده ای قانونمند می شود. اصلاحات جدید در صورت تعارض با این قوانین نمی تواند اجرا شود (فولتین ۱۹۹۹، صص ۴۰-۴۶).

اختیار رویه ای: سنجش عملکرد و استفاده بالقوه از اطلاعات عملکرد اغلب در فرآیندهای بودجه موجود، مورد غفلت واقع می شود. مشخصه فرآیندهای موجود، رویه ای رسمی است که به عنوان یک قاعده، رفتار بودجه ریزی را ملزم می کند. اجرای موفقیت آمیز اصلاحات نیازمند سازگاری مدل اصلاحات با این قوانین و رویه ها است (زاویر^۲، ۱۱۵، ۱۹۹۲).

اختیار سازمانی: خطوط اختیار سازمانی بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی اثرگذار است. خصوصاً هنگامی که قصد استفاده از اطلاعات عملکرد وجود دارد. بودجه ریزی عملیاتی به صورت اثربخش تر اجرا خواهد شد، اگر اختیارات لازم واگذار شود و به مدیران اجازه داده شود تصمیمات راجع کارمندیابی، بودجه ریزی، گزارش دهی و قدرت تصمیم گیری و... داشته باشند (کتل، ۱۹۹۲).

پذیرش برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی: عناصر اصلی پذیرش عبارتند از پذیرش سیاسی، پذیرش مدیریتی و پذیرش انگیزشی که بشرح زیر توصیف می گردد. **پذیرش سیاسی:** پذیرش مقامات سیاسی در حمایت و تامین منابع مالی برای اجرای بودجه عملیاتی بسیار حیاتی می باشد و پذیرش اطلاعات عملکردی توسط

۱. Melkers and Willoughby

۲. Xavier

سیاستمداران و مدنظر قرار دادن این اطلاعات در تصمیم‌گیری‌ها نقش مهمی در اجرای موفق آمیز بودجه ریزی عملیاتی دارد (اندرو، ۲۰۰۴، صص ۳۳۴-۳۳۶).

پذیرش مدیریتی: پذیرش بودجه ریزی عملیاتی از جانب مدیران به خصوص در ارتباط با استفاده از اطلاعات عملکرد در تصمیم‌گیری مدیریتی و ایجاد طرح‌های انگیزشی اساسی است. یک چالش اساسی در بودجه ریزی عملیاتی متقاعد کردن مدیران برنامه در مورد ارزش طرح‌های راهبردی و سنجش عملکرد می‌باشد (GAO، ۱۹۹۹، صص ۴).

پذیرش انگیزشی: فرآیند بودجه ریزی سرشار از مشوق‌ها می‌باشد، سیاستمداران و مدیران مشابه یکدیگر، انگیزه‌هایی برای استفاده از انواع خاصی از اطلاعات و رفتارهای معین دارند. بنابراین انگیزه‌ها و مشوق‌ها باید جزئی از بودجه ریزی عملیاتی باشد به نحوی که پاداش‌ها و تنبیهاتی برای عملکرد مناسب و نامناسب در اجرای برنامه‌های مصوب و برای موفقیت یا عدم موفقیت در اجرای بودجه عملیاتی در نظر گرفته شود.

۴- ادبیات تحقیق

اندروز (۲۰۰۴) در پژوهشی تحت عنوان اختیار، پذیرش، توانایی و اصلاحات بودجه ریزی عملیاتی بیان نمود بودجه بندی عملیاتی یک اصلاح برجسته در جهان است و در طی دهه اخیر کشور آمریکا به عنوان یک کشور پیشرو در این حوزه مطرح بوده است. در این مقاله شواهد نشان می‌دهد که این اصلاح در شیوه‌ای محدود استفاده می‌شود. این مقاله پیشنهاد می‌کند که یک مدل سه عاملی درباره کاربرد بودجه بندی عملیاتی مفید است. در این مدل، اختیار، پذیرش و توانایی تعیین کننده یک فضای اصلاح شده برای بودجه بندی عملیاتی است. در اکثر دولت‌ها، این فضای اصلاح شده نسبتاً محدود به نظر می‌رسد.

سالم صافی (۱۳۸۳) نتایج استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در بخش تشخیص

۱. Andrews

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۵۳

بیمارستان ولیعصر مشگین شهر با تاکید بر هزینه تمام شده خدمات را مورد ارزیابی قرار داد. نتایج پژوهش نشان می دهد ارزیابی نتایج حاصل از استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در مرکز فعالیت تشخیصی بیمارستان ولیعصر مشگین شهر براساس شاخص های کارایی (نسبت تعداد کلیشه های رادیولوژی و نسبت هزینه های پرسنلی) مطلوب و نسبت تعداد آزمایشات و نسبت تعداد سونوگرافی نامطلوب ارزیابی شد.

از نظر شاخص عدالت (نسبت دریافتی کارکنان) مطلوب، از نظر شاخص پایداری و اثربخشی با توجه به نسبت های کل درآمد اختصاصی و درآمد اختصاصی تحقق یافته نامطلوب ارزیابی شد. همچنین ابراهیمی و همکاران (۱۳۸۶) به شناسایی موانع استقرار بودجه عملیاتی در گمرک جمهوری اسلامی ایران براساس مدل شه پرداختند. یکی از اصلاحات اخیر در نظام بودجه ریزی کشورها، حرکت به سوی بودجه ریزی عملیاتی است که بر سنجش عملکرد دولت ها تأکید میکند؛ ولی شواهد موجود نشان می دهد که این اصلاحات در سطح محدودی اجرا می شود و این امر سوالات فراوانی را ایجاد می کند که چرا تعداد کمی از دولت ها بودجه ریزی عملیاتی را به طور کامل اجرا می کنند؛ از این رو آن ها با استفاده از مدل شه به شناسایی موانع اجرای موفق بودجه عملیاتی در سازمان گمرک جمهوری اسلامی ایران پرداختند.

تحقیق جهان دوست (۱۳۷۴) پیرامون تدوین بودجه عملیاتی در سازمان بنادر و کشتیرانی، در راستای دستیابی به بهای تمام شده یک تن تخلیه و بارگیری می باشد. در این تحقیق با استفاده از بهای تمام شده بدست آمده یک تن تخلیه و بارگیری، درآمدها و هزینه های بودجه ای برای سال مالی ۱۳۷۵ برآورد شد. رضانی (۱۳۸۳) نیز مطالعه موردی در رابطه با بودجه بندی بر مبنای فعالیت در دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی (دانشگاه شیراز) انجام داد. هدف اصلی پژوهش، طراحی سیستم بودجه بندی عملیاتی برای بودجه بندی و ارایه اطلاعات مناسب در راستای تصمیم گیری ها در "دانشگاه شیراز" می باشد. فراهم نمودن امکان مشارکت مدیران در تهیه بودجه، تهیه محرک های لازم و مبنای مناسب برای تخصیص بودجه به دانشکده ها، تعیین سهم

۵۴ پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، سال سوم، شماره یازدهم، پاییز ۱۳۹۰

فعالیت های آموزشی، پژوهشی، دانشجویی و سایر فعالیت ها از بودجه تخصیص یافته، تهیه راهکارهای مناسب برای تخصیص بودجه به دانشکده ها و در نهایت تهیه بودجه بر مبنای فعالیت در دانشگاه شیراز، مهم ترین یافته های این پژوهش است.

۵- فرضیات تحقیق

فرضیه اصلی تحقیق عبارت است از:

سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران توانایی، اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

این فرضیه شامل فرضیات فرعی زیر است:

۱- سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران توانایی لازم برای

اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

۲- سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران اختیارات لازم برای

اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

۳- در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران پذیرش لازم برای

اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

۶- روش اجرای تحقیق

ابتدا از طریق جمع آوری برخی مدارک از سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی از قبیل نمودار سازمانی، شرح وظایف، اهداف سازمانی آشنایی کلی از آن سازمان ها به دست آمده است و در ادامه از طریق حضور در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی شامل منطقه آزاد ارس، انزلی، اروند، چابهار، قشم، کیش و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد و ویژه اقتصادی ایران نسبت به تکمیل پرسشنامه اقدام شد.

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۵۵

۷- جامعه آماری و روش نمونه گیری

در این تحقیق با توجه به این که جامعه آماری باید افراد متخصص در زمینه بودجه و بودجه ریزی باشند و با توجه به محدود بودن افراد متخصص در مناطق از روش سر شماری یعنی از کل اعضای جامعه آماری استفاده شده است. بنابراین جامعه آماری شامل ۵۷ نفر از مدیران مالی، مدیران برنامه و بودجه، کارشناسان بودجه و کارشناسان حسابداری (امور مالی) سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی (ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم و کیش) و همچنین دبیرخانه شورای عالی مناطق آزاد است که در بهار سال ۱۳۸۹ حائز مسئولیت های یاد شده بوده اند.

فراوانی و درصد فراوانی ویژگی های جنسیت، سن، پست سازمانی و سطح تحصیلات و منطقه آزاد اعضای نمونه شامل ۵۷ نفر در جدول ۱ نشان داده شده است. نتایج بررسی ها نشان داده است که بیشتر اعضای گروه نمونه را مردان با حدود ۷۹ درصد تشکیل می دهند. بیشتر اعضای نمونه با حدود ۵۶ درصد بین ۲۵ تا ۳۵ سال سن دارند و کمترین تعداد به افراد زیر ۲۵ سال با حدود ۲ درصد اختصاص دارد. بیشترین اعضای نمونه با حدود ۵۶ درصد کارشناس و کمترین تعداد با حدود ۲ درصد متصدی هستند. بیشترین تعداد با حدود ۶۳ درصد لیسانس و کمترین تعداد با ۳/۵ درصد دارای دیپلم هستند. به ترتیب کمترین اعضای نمونه به مناطق سازمان مرکزی، اروند، کیش، قشم، ارس، انزلی و چابهار با مقادیر ۷ درصد، ۷ درصد، ۱۲ درصد، ۱۷ درصد، ۱۷ درصد، ۱۷ درصد، ۲۱ درصد و ۲۱ درصد به ترتیب، اختصاص دارند.

جدول ۱- فراوانی و درصد فراوانی ویژگی های فردی و جمعیت شناختی

متغیر	زیر متغیر	فراوانی	درصد فراوانی	نما
جنسیت	زن	۱۲	۲۱.۱	مرد
	مرد	۴۵	۷۸.۹	
سن	کمتر از ۲۵	۱	۱.۸	بین ۲۵ تا ۳۵ سال
	بین ۲۵ تا ۳۵	۳۲	۵۶.۱	
	بین ۳۵ تا ۴۵	۱۸	۳۱.۶	
	بالاتر از ۴۵	۵	۸.۸	
پست سازمانی	متصدی	۱	۱.۸	کارشناس
	کارشناس	۳۲	۵۶.۱	
	کارشناس	۱۵	۲۶.۳	
	مدیر	۸	۱۴.۰	
سطح تحصیلات	دیپلم	۲	۳.۵	لیسانس
	فوق دیپلم	۷	۱۲.۳	
	لیسانس	۳۶	۶۳.۲	
	فوق لیسانس	۱۲	۲۱.۱	

* منبع: یافته های پژوهشگر

۸-آزمون های آماری

۸-۱- آزمون برازندگی ابزار پژوهش

در مقاله حاضر، جهت بررسی روایی پرسشنامه، بعد از مطالعه و استفاده از چندین مقاله مرتبط و همچنین بعد از مصاحبه و مشورت با متخصصان و کارشناسان بودجه و متخصصان در زمینه بودجه ریزی عملیاتی، اقدام به تهیه پرسشنامه گردید. همچنین از آلفای کرونباخ برای تعیین پایایی پرسشنامه استفاده شد. در روش آلفای کرونباخ در صورتی که ضریب آلفا بیش از ۶۰ صدم باشد پایایی سازگاری درونی قابل قبول است (دلگشائی و همکاران، ۱۳۸۸، صص ۲۱). برای بررسی اعتبار پرسشنامه تحقیق حاضر

تأثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی... ۵۷.....

از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. آلفای کرونباخ کل پرسشنامه ۰/۹۲۸ می- باشد. با توجه به این که ضرایب آلفای کرونباخ بیشتر از ۰/۷۰ است، بنابراین اعتبار پرسشنامه تایید شده است.

۲-۸- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس جنسیت

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه در بین زنان و مردان از آزمون مقایسه میانگین رتبه دو جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول ۲ نشان داده شده است:

جدول ۲ - مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین زنان و مردان

میانگین رتبه		تعداد مشاهده ها		سطح خطا	آماره Z	متغیر
		مرد	زن			
مرد	زن	مرد	زن	۰/۷۴۶	-۰/۳۲۴	توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی
۲۸.۶۳	۳۰.۳۸	۴۵	۱۲	۰/۲۱۲	-۱.۲۴۷	اختیارات اجرای بودجه ریزی عملیاتی
۳۰.۴۱	۲۳.۷۱	۴۵	۱۲	۰/۴۲۱	-۰/۸۰۴	پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی
۲۸.۰۹	۳۲.۴۲	۴۵	۱۲			

*منبع: یافته های پژوهشگر

۳-۸- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس گروه سنی

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه توسط گروه های سنی از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول ۳ نشان داده شده است:

جدول ۳- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین گروه سنی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
کمتر از ۲۵ سال	بین ۲۵ تا ۳۵ سال	بین ۳۵ تا ۴۵ سال	بالاتر از ۴۵ سال			
۲۸.۵۰	۳۰.۰۰	۲۲.۷۲	۴۵.۱۰	۰/۰۵۹	۷.۴۲۸	توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی
۱۲.۵۰	۲۹.۸۰	۲۷.۴۷	۳۲.۵۰	۰/۶۹۴	۱.۴۴۹	اختیارات اجرای بودجه ریزی عملیاتی
۲۱.۰۰	۳۱.۷۷	۲۲.۷۸	۳۴.۷۰	۰/۲۳۲	۴.۲۸۶	پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی

*منبع: یافته های پژوهشگر

۸-۴- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس پست سازمانی

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس پست سازمانی از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی گروه ها براساس پست سازمانی از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول ۴ نشان داده شده است:

تأثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۵۹

جدول ۴- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین پست سازمانی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
مدیر	کارشناس ارشد	کارشناس	متصدی			
۲۹.۳۱	۳۰.۸۳	۲۸.۸۶	۳.۵۰	۰/۴۶۵	۲.۵۵۸	توانایی
۳۰.۹۴	۲۹.۰۷	۲۸.۴۸	۲۹.۵۰	۰/۹۸۶	۰/۱۴۳	اختیارات
۲۲.۸۸	۳۰.۳۳	۳۰.۶۷	۳.۰۰	۰/۲۶۳	۳.۹۸۶	پذیرش

*منبع: یافته های پژوهشگر

۸-۵- مقایسه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس سطح تحصیلات

برای مقایسه میانگین رتبه ارزیابی از متغیرهای مورد مطالعه براساس سطح تحصیلات از آزمون مقایسه میانگین رتبه چند جامعه مستقل استفاده شده و نتایج به دست آمده نشان داده است که میانگین رتبه ارزیابی براساس سطح تحصیلات از متغیرهای مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. نتایج بررسی در جدول ۵ نشان داده شده است:

جدول ۵- مقایسه میانگین رتبه متغیرهای مورد مطالعه پژوهش در بین سطوح تحصیلی

میانگین رتبه				سطح خطا	آماره کار	متغیر
فوق لیسانس	لیسانس	فوق دیپلم	دیپلم			
۳۴.۹۲	۲۶.۳۱	۳۴.۵۷	۲۲.۵۰	۰/۳۱۰	۳.۵۸۳	توانایی
۳۱.۱۳	۲۸.۲۴	۳۲.۳۶	۱۸.۲۵	۰/۷۰۴	۱.۴۰۷	اختیارات
۲۸.۹۶	۲۸.۵۴	۳۶.۲۹	۱۲.۰۰	۰/۳۲۳	۳.۴۸۶	پذیرش

*منبع: یافته های پژوهشگر

۸-۶- آزمون فرضیه های تحقیق

به منظور آزمون نرمال بودن توزیع پاسخ های مربوطه به هر عامل از «آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف» استفاده می شود و در صورت نرمال بودن توزیع پاسخ ها، برای مقایسه میانگین مشاهده شده متغیرهای مورد مطالعه تحقیق با میانگین نظری، از آزمون آماری t تک نمونه استفاده شده است. برای مقایسه میان متغیرهای مورد مطالعه تحقیق با میان مقیاس اندازه گیری (میان طیف لیکرت در پرسشنامه)، از آزمون آماری میان یک متغیری استفاده شده است.

فرضیه های تحقیق با استفاده از اطلاعات گردآوری شده از پرسشنامه آزمون شده است. بررسی و آزمون های تحقیق با استفاده از بسته نرم افزار آماری SPSS17 انجام گرفته و براساس قواعد نرم افزار و با توجه به شاخص های مشاهده شده در مورد فرضیه ها تصمیم گیری شده است. به بیان دیگر در تحلیل نتایج داده های تحقیق براساس سطح خطای محاسبه شده و یا آماره محاسبه شده و مقایسه آن با آماره بحرانی، در مورد رد یا پذیرش فرضیه تصمیم گیری و قضاوت شده است. بنابراین در صورتی که خطای محاسبه شده مساوی و یا کمتر از $0/05$ باشد، فرضیه صفر رد شده و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است و در صورتی که سطح خطا بزرگتر از $0/05$ باشد، فرضیه صفر رد نشده است. همچنین در صورتی که آماره های محاسبه شده مختص هر آزمون بزرگتر از قدرمطلق مقادیر بحرانی آن باشد، فرضیه صفر رد و در غیر این صورت فرضیه صفر به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است.

ابتدا با استفاده از آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف، نرمال بودن توزیع پاسخ ها مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف در جدول ۶ نشان داده شده است.

تأثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۶۱

جدول ۶- نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنف

نتیجه	سطح خطا	آماره Z	تعداد	متغیرهای تحقیق
توزیع نرمال است.	۰/۳۵۲	۰/۹۳۰	۵۷	توانایی اجرای بودجه ریزی
توزیع نرمال است.	۰/۶۸۱	۰/۷۱۸	۵۷	اختیارات اجرای بودجه ریزی
توزیع نرمال است.	۰/۸۲	۰/۶۳۲	۵۷	پذیرش اجرای بودجه ریزی

*منبع: یافته های پژوهشگر

با توجه به تایید نرمال بودن جامعه ، با استفاده از آزمون میانگین یک جامعه، فرضیه های تحقیق بررسی شد. فرضیه های صفر بیانگر برابر یا بزرگ بودن مشاهده ها از مقدار سه و فرضیه مخالف بیانگر کوچک بودن مشاهده از مقدار سه است. نتایج آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای عنصر توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی در جدول ۷ ارایه شده است. بنابراین در رابطه با فرضیه فرعی اول با توجه به جدول ۲ و آماره محاسبه شده با مقدار ۲/۷۹- که از آماره بحرانی ۱/۹۶- کوچکتر است و به بیان دیگر سطح خطای محاسبه شده کوچکتر از ۰/۰۱ است، در نتیجه با ۹۹ درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است. در نتیجه می توان پذیرفت که سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی ایران توانایی لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارند.

جدول ۷- نتیجه آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای توانایی اجرای بودجه ریزی عملیاتی

مقایسه با میانگین نظری						متغیر تحقیق
تفاوت میانگین	سطح خطا	درجه آزادی	آماره t	میانگین نظری	میانگین مشاهده شده	
-۰/۲۵۱۴	۰/۰۰۳	۵۶	-۲/۷۹۶۶	۳	۲/۷۴۸۵	توانایی اجرای بودجه ریزی

*منبع: یافته های پژوهشگر

۶۲ پژوهشنامه حسابداری مالی و حسابرسی، سال سوم، شماره یازدهم، پاییز ۱۳۹۰

نتیجه آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای عنصر اختیار اجرای بودجه ریزی عملیاتی در جدول ۸ ارایه شده است. بنابراین در رابطه با فرضیه فرعی دوم با توجه به جدول شماره ۳ و آماره t محاسبه شده با مقدار $۲/۰۸۶۷$ - از آماره بحرانی $۱/۹۶$ - کوچکتر است و به بیان دیگر سطح خطای محاسبه شده کوچکتر از $۰/۰۵$ است، در نتیجه با ۹۵ درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده و فرضیه تحقیق به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است.

جدول ۸- آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای اختیار اجرای بودجه ریزی عملیاتی

مقایسه با میانگین نظری						متغیر تحقیق
تفاوت میانگین	سطح خطا	درجه آزادی	آماره t	میانگین نظری	میانگین مشاهده شده	
-۰/۱۶۷۶	۰/۰۲۰۷	۵۶	-۲/۰۸۶۷	۳	۲/۸۳۲۴	اختیارات اجرای بودجه ریزی عملیاتی

*منبع: یافته های پژوهشگر

نتیجه آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای عنصر پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی در جدول ۹ ارایه شده است. در رابطه با فرضیه فرعی سوم با توجه به نتایج جدول شماره ۴ و آماره t محاسبه شده با مقدار $۲/۰۹۱$ - از آماره بحرانی $۱/۹۶$ - کوچکتر است و به بیان دیگر سطح خطای محاسبه شده کوچکتر از $۰/۰۵$ است، در نتیجه با ۹۵ درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده و فرضیه مخالف به عنوان فرضیه سالم حفظ شده است. به بیان دیگر با ۹۵ درصد اطمینان فرضیه صفر رد شده است. در نتیجه می توان پذیرفت که در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایران پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی وجود ندارد.

تاثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۶۳

جدول ۹- آزمون مقایسه میانگین یک گروهی برای پذیرش اجرای بودجه ریزی عملیاتی

مقایسه با میانگین نظری							متغیر تحقیق
تفاوت میانگین	سطح خطا	درجه آزادی	آماره t	میانگین نظری	میانگین مشاهده شده	تعداد	
-۰/۱۹۸۲	۰/۰۲۰۵	۵۶	-۲/۰۹۱۸	۳	۲/۸۰۱۸	۵۷	پذیرش اجرای بودجه

*منبع: یافته های پژوهشگر

۹- نتیجه گیری

در کشور ما طبق اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه مطابق ضابطه های اسلامی با هدف ایجاد رفاه و رفع فقر و محرومیت زدایی در زمینه های گوناگون از جمله اهداف آرمانی نظام مقدس جمهوری اسلامی تعیین شده است (قانون اساسی ج.ا. ایران) که در همین راستا طبق ماده ۱ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری - صنعتی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۲/۶/۷ > ماده ۱- به منظور تسریع در انجام امور زیربنایی ، عمران و آبادانی، رشد و توسعه اقتصادی، سرمایه گذاری و افزایش درآمد عمومی، ایجاد اشتغال سالم و مولد، تنظیم بازار کار و کالا، حضور فعال در بازارهای جهانی و منطقه آیی، تولید و صادرات کالاهای صنعتی و تبدیلی و ارایه خدمات عمومی ، به دولت اجازه داده می شود مناطق (ذیل) را به عنوان مناطق آزاد تجاری و صنعتی براساس موازین قانونی و این قانون اداره نماید> (قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران: ۱۷). با توجه به موارد تاکید شده در قوانین کشور و همچنین با توجه به این که سازمان های مناطق آزاد به عنوان یکی از عمده ترین دستگاه های ارایه خدمات زیربنایی و توسعه ای کشور و پیشرو در اجرای سیاست های اصل ۴۴ قانون اساسی، اشاعه و بسط تمرکز زدایی را در سرلوحه اهداف کلان خود قرار داده اند (سیاست های کلی

اصل (۴۴)، شناسایی عوامل موثر بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی نقش مهم و اساسی در اجرای اثربخش بودجه ریزی عملیاتی و به تبع آن تحقق اهداف تعیین شده در چشم‌انداز بیست ساله و برنامه های توسعه خواهد داشت. از آنجایی که توجهات اخیر به اجرای بودجه ریزی عملیاتی، عقایدی را در مورد عوامل تاثیرگذار بر اجرای موفق این نظام ایجاد کرده است، هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر عوامل پذیرش، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی قرار گرفت و یک فرضیه اصلی و سه فرضیه فرعی برای بررسی تاثیر سه عامل مذکور تدوین شد. برای آزمون فرضیه ها، داده ها با توزیع پرسشنامه در سازمان های مناطق آزاد تجاری - صنعتی (ارس، اروند، انزلی، چابهار، قشم و کیش) جمع آوری گردید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد میانگین رتبه ارزیابی زنان و مردان از متغیر های مورد مطالعه تفاوت معناداری ندارند. همچنین نتایج به دست آمده گویای این مطلب است که میانگین رتبه ارزیابی گروه های سنی و پست سازمانی و سطح تحصیلات از متغیرهای مورد بررسی تفاوت معناداری ندارند. با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه های فرعی تحقیق، در حال حاضر سازمان مناطق آزاد تجاری - صنعتی توانایی و اختیار و پذیرش لازم برای اجرای بودجه ریزی عملیاتی را ندارد.

۱۰- پیشنهادات

با توجه به اینکه درهای سرمایه در ایران رفته رفته به روی کشورهای سرمایه‌گذار باز می‌شود و زمینه های پیوستن کشور به تجارت جهانی رفته رفته مهیا می‌گردد و در این بین، مناطق آزاد تجاری صنعتی نقش مهمی ایفا می‌کنند، بنابراین سازمان‌های مناطق آزاد تجاری - صنعتی نیز به مانند سایر سازمان ها و شرکت ها باید با انتخاب استراتژی‌ها و خط مشی های مناسب، خود را برای رقابت آزاد آماده نمایند. یکی از روش ها برای ایجاد مزیت رقابتی و حفظ کارآمدی در جهت تحقق اهداف، بودجه ریزی مناسب می باشد. با توجه به دلایل ذکر شده و نتایج بدست آمده از پژوهش،

تأثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی..... ۶۵

پیشنهادهای زیر در جهت رفع موانع بودجه ریزی عملیاتی ارایه می گردد:

- ۱- استانداردهای مناسب برای ارزیابی عملکرد و سنجش عملکرد در سازمان های مناطق آزاد تجاری- صنعتی تعریف گردد.
- ۲- واحد سازمانی مجزایی برای ارزیابی عملکرد کارکنان در هر یک از مناطق آزاد تجاری - صنعتی ایجاد شود و کارشناسان خبره در این واحد های سازمانی برای ارزیابی عملکرد سازمان به کار گرفته شوند.
- ۳- کارشناسان مالی مورد نیاز به منظور انجام اصلاحات لازم در سیستم حسابداری و تعیین قیمت تمام شده کالا و خدمات از لحاظ کمی و کیفی تامین گردد.
- ۴- در هر یک از مناطق آزاد تجاری- صنعتی از افراد آشنا و خبره در مسائل بودجه ریزی بخصوص بودجه عملیاتی به تعداد کافی وجود داشته باشند.
- ۵- کلاس ها و سمینارهایی مبنی بر آشنایی کارکنان و مسئولین در رابطه با محاسن استفاده از بودجه ریزی عملیاتی و نیز روش استقرار آن در مناطق آزاد برگزار شود .
- ۶- در صورت تعارض قوانین موجود با اصول بودجه ریزی عملیاتی تعارضات برطرف گردد .
- ۷- ضمانت اجرایی لازم و نظارت در رابطه با قوانین ناظر بر اجرای بودجه ریزی عملیاتی در مناطق آزاد وجود داشته باشد.
- ۸- طرح های تشویقی و تنبیهی برای عملکرد مناسب و نامناسب در اجرای اصول بودجه ریزی عملیاتی در سازمان پیش بینی شود.

منابع

- ابراهیمی، محسن، محمود اسعدی، جبار باباشاهی، (۱۳۸۶). "شناسایی موانع استقرار بودجه عملیاتی در گمرک"، جلد اول، ایران بر اساس مدل شه، دومین کنفرانس بین‌المللی بودجه ریزی عملیاتی.
- ابراهیمی نژاد، مهدی، اسفندیار فرج وند، (۱۳۸۶)، "بودجه از تنظیم تا کنترل"، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی، سمت.
- آذر، عادل، منصور مومنی، "آمار و کاربرد آن در مدیریت"، تهران، سمت.
- جهاندوست، سهراب، (۱۳۷۴)، "تحقیق پیرامون تدوین بودجه عملیاتی در سازمان بنادر و کشتیرانی"، به راهنمایی: وثوق، دانشگاه تهران، علوم انسانی.
- دلگشائی، بهرام، سید جمال الدین طیبی، محمد رضا ملکی، (۱۳۸۸)، پایان نامه کارشناسی ارشد. رضائی، امیر رضا، (۱۳۸۳)، "بودجه بندی بر مبنای فعالیت در دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی شیراز"، به راهنمایی: نمازی، محمد استاد مشاور، ستایش، محمدحسین، محمودآبادی، حمید، دانشگاه شیراز.
- سالم صافی، پرویز، (۱۳۸۳)، "ارزیابی نتایج استقرار نظام بودجه بندی عملیاتی در بخش تشخیص بیمارستان ولیعصر مشکین شهر با تاکید بر هزینه تمام شده خدمات"، به راهنمایی: ملکی، محمدرضا؛ استاد مشاور: وطن خواه، سودابه، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران.
- "سیاست های کلی اصلی ۴۴". ابلاغی مقام معظم رهبری.
- فرزب، علیرضا، (۱۳۸۱)، "بودجه ریزی دولتی در ایران، تهران"، موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی.
- "قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران".
- "قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی جمهوری اسلامی ایران".

تأثیر عوامل پذیرش ، توانایی و اختیار بر بودجه ریزی عملیاتی ۶۷

"قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری صنعتی جمهوری اسلامی ایران"، ص ۱۷.

Andrew, M. "Authority, Acceptance, Ability and Performance-Based Budgeting Reforms" *The international journal of Public Sector Management*, vol.17, No.4 : pp.334 - 336.

GAO, (1999), "Performance Budgeting: Initial Experiences Under the Results Act in Linking Plans with Budgets": pp. 4.

Foltin, C. (1999), "State and Local Government Performance: it's Time to Measure up!", *The Government Accountants Journal*, Vol. 48 No. 1: pp. 40-46.

Harris, J.L. (2001), "Performance Budgeting in Maine", paper Presented at the Managing Performance Conference, Baltimore, MD, 11 October.

Kettl, D. (1992), *Deficit Politics*, Macmillan Publishing, New York, NY.

Melkers, J. and Willoughby, K. (1998), "The State of the States: Performance-Based Budgeting.

Requirements in Forty-Seven Out of Fifty", *Public Administration Review*, Vol. 58 No. 1.

Shah, A. (1998), "Balance, Accountability, and Responsiveness: Lessons about Decentralization", *The World Bank Policy Research Working Paper Series*, Paper 2021, World Bank, Washington, DC.

Xavier, J.A. (1998), "Budget Reform in Malaysia and Australia Compared", *Public Budgeting and Finance*, Vol. 18 No. 1: pp. 99-118.